

Preobraćenje kao povijesni katalizator: analitički pregled ključnih modela utjecaja u ranom kršćanstvu

Autor: Davor Moravek

Sažetak

Ovaj pregledni znanstveni članak analizira kako su preobraćenja ključnih povijesnih ličnosti djelovala kao katalizatori koji su fundamentalno oblikovali teološki, institucionalni i politički razvoj kršćanstva. Rad primjenjuje interdisciplinarni pristup, kombinirajući povijesnu analizu primarnih i sekundarnih izvora sa sociološkim i psihološkim teorijama konverzije. Analiziraju se tri komplementarna modela utjecaja: teološko-misionarski (sveti Pavao), intelektualno-doktrinarni (sveti Augustin) te političko-institucionalni (armenski kralj Tiridat III. i rimski car Konstantin Veliki). Argumentira se da ta preobraćenja nisu bila isključivo osobni duhovni činovi, već povijesni zaokreti koji su Crkvi omogućili univerzalno širenje, duboku teološku razradu i novi društveni položaj. Rad također istražuje kako su prethodno stečene vještine i društveni položaj preobraćenika bili presudni za njihov kasniji doprinos te analizira dugoročne posljedice, osobito uspostavljanje složenog odnosa između crkvene i svjetovne vlasti.

Ključne riječi: povijest kršćanstva, preobraćenje, sveti Pavao, sveti Augustin, Konstantin Veliki, Tiridat III., oblikovanje Crkve, odnos Crkve i države

Abstract

This review article analyzes how the conversions of key historical figures acted as catalysts that fundamentally shaped the theological, institutional, and political development of Christianity. The paper applies an interdisciplinary approach, combining historical analysis of primary and secondary sources with sociological and psychological theories of conversion. Three complementary models of influence are analyzed: the theological-missionary model (St. Paul), the intellectual-doctrinal model (St. Augustine), and the political-institutional model (King Tiridates III of Armenia and Roman Emperor Constantine the Great). It is argued that these conversions were not merely personal spiritual acts but historical turning points that enabled the Church's universal expansion, profound theological development, and new social standing. The paper also examines how the pre-existing skills and social positions of the converts were crucial to their subsequent contributions and analyzes the long-term consequences, particularly the establishment of the complex relationship between ecclesiastical and secular power.

Keywords: History of Christianity, conversion, St. Paul, St. Augustine, Constantine the Great, Tiridates III, formation of the Church, Church-State relations

Uvod: fenomen preobraćenja kao katalizator povijesnih promjena

U analima svjetskih religija, fenomen preobraćenja zauzima središnje mjesto ne samo kao duboko osobni čin duhovne transformacije, već i kao potentni povijesni mehanizam sposoban preusmjeriti tijek civilizacija. U povijesti kršćanstva ovaj je fenomen bio osobito formativan. Preobraćenje nije tek individualni čin promjene vjerovanja; kada se preobraća ličnost s iznimnim intelektualnim, duhovnim ili političkim kapitalom, taj čin pokreće kaskadu promjena koje mogu redefinirati doktrinu, preoblikovati institucije i izmijeniti sudbinu naroda i carstava. Povijest Crkve, stoga, nije samo povijest ideja i institucija, već je neodvojivo isprepletena s dramama osobnih preobrazbi koje su služile kao epicentri seizmičkih promjena.

Ovaj rad postavlja tezu da preobraćenja ključnih povijesnih ličnosti nisu bila samo simptomi širih društvenih strujanja, već presudni trenuci koji su fundamentalno preusmjerili teološki, institucionalni i politički razvoj kršćanstva. Analizirat će se tri arhetipska slučaja koji ilustriraju različite modalitete utjecaja: teološki revolucionar (sveti Pavao), filozofski sistematizator (sveti Augustin) te politički utemeljitelji (Tiridat III. i Konstantin Veliki). Kroz ovu analizu, rad će demonstrirati kako su različiti tipovi preobraćenika ostavili neizbrisiv pečat na Crkvi, dokazujući da su osobne odluke i unutarnje borbe pojedinaca bile ključni motori povijesnih promjena unutar kršćanstva.

Teorijski i metodološki pristup

Kako bi se dubina i složenost ovih povijesnih događaja adekvatno analizirala, ovaj rad primjenjuje interdisciplinarni pristup koji kombinira povijesne, sociološke i psihološke perspektive. **Historiografski pristup** nije ograničen isključivo na „teoriju velikih ljudi“, već utjecaj pojedinaca promatra unutar šireg okvira strukturalne povijesti. **Metode povijesne analize** uključuju kritiku primarnih izvora i analizu narativa, pri čemu se tekstovi poput Pavlovih poslanica ili Augustinovih *Isповijesti* čitaju i kao teološki i literarni konstrukti.

Za razumijevanje unutarnje dinamike, rad se oslanja na **sociološke i psihološke teorije** preobraćenja, poput modela Williama Jamesa (2002) i Lewisa Ramba (1993). Važno je, međutim, naglasiti ograničenje ovih modela; razvijeni su uglavnom u modernom, zapadnom kontekstu te njihova primjena na antiku ima prvenstveno heurističku, a ne strogo deskriptivnu vrijednost, pomažući u postavljanju analitičkih pitanja.

Teološko-misionarski model: Pavlova revolucija

Preobraćenje Savla iz Tarza predstavlja vjerojatno najdramatičniji i najutjecajniji pojedinačni događaj u ranoj povijesti Crkve. Njegova transformacija nije bila samo promjena osobnog uvjerenja, već teološka i misijska revolucija koja je preusmjerila kršćanstvo s puta židovske sekte na put svjetske religije.

Savao iz Tarza: Kontekst, vještine i progon

Prije svog preobraćenja, Savao je bio utjelovljenje židovske ortodoksije, opremljen jedinstvenim skupom vještina: rimsko građanstvo jamčilo mu je pravnu zaštitu, a helenističko obrazovanje i poznavanje grčkog jezika opremili su ga retoričkim alatima za komunikaciju s nežidovskom publikom. Djelujući uz autoritet Velikog vijeća (Dj 9, 1–2), sustavno je „pustošio Crkvu Božju“ (Gal

1, 13–14), čime je, ironično, doprinio njezinom širenju.

Događaj pred Damaskom: narativ i teološke posljedice

Put u Damask postao je poprište njegove radikalne transformacije. Središnja točka njegove teologije postaje **opravdanje vjerom**, a ne djelima Zakona (Rim 3, 21–26). Suvremena historiografija, osobito „Nova perspektiva o Pavlu“ (npr. Sanders, 1977; Dunn, 1998), naglašava da Pavao nije napustio judaizam, već je redefinirao Božji narod oko Krista, uključujući i pogane. Time se ispravlja kasnija interpretacija njegove teologije koja je ponekad korištena za opravdavanje antisemitizma.

Apostol naroda: univerzalizacija i sukob

Najveća institucionalna posljedica Pavlovog preobraćenja bila je njegova misija nežidovima. Njegovo zalaganje na **Apostolskom saboru u Jeruzalemu** (oko 49. godine) da se pogani ne moraju obrezivati (Dj 15) bilo je prijelomno. Time je kršćanstvo definitivno raskinulo vezu s etničkom isključivošću, postavivši temelje na kojima će Augustin kasnije graditi svoju duboku analizu ljudske prirode i božanske milosti.

Intelektualno-doktrinarni model: Augustinovo filozofsko hodočašće

Ako je Pavlovo preobraćenje bilo iznenadna eksplozija, preobraćenje Aurelija Augustina (rođ. 354.) bio je dugotrajan intelektualni i duhovni proces. Njegov put, opisan u autobiografskom remek-djelu **Isповijesti** (Augustin, 2010), postao je paradigma zapadnjačkog „unutarnjeg čovjeka“. *Isповijesti* nisu samo dnevnik, već i majstorski sastavljen retorički tekst koji služi kao teološka pedagogija, vodeći čitatelja kroz spoznaju grijeha do nužnosti milosti.

Njegovo devetogodišnje razdoblje u maniheizmu i kasnije prihvaćanje neoplatonističke ideje zla kao odsustva dobra (*privatio boni*) postali su kamen temeljac njegove teodiceje (Brown, 2000). Njegovo preobraćenje bilo je pod dubokim utjecajem majke **Monike**, čija ustrajna vjera i molitve predstavljaju arhetip tihog, ali presudnog obiteljskog utjecaja. Vrhunac se dogodio 386. u milanskom vrtu, a njegova kasnija teologija sistematizirala je doktrine o **istočnom grijehu** i **božanskoj milosti**. Kontroverze oko njegove doktrine o predestinaciji imale su golem utjecaj na kasnije zapadne polemike, osobito tijekom Reformacije.

Političko-institucionalni model: križ i kruna

Dok su Pavao i Augustin djelovali na unutarnju strukturu Crkve, preobraćenja vladara fundamentalno su promijenila njezin vanjski položaj u svijetu.

Rođenje prve kršćanske nacije: slučaj Armenije

Preobraćenje Armenije predstavlja arhetip „preobraćenja odozgo“. U 3. i 4. stoljeću, suočena s pritiskom Sasanidske Perzije, Armenija je u kršćanstvu pronašla strateški alat za jačanje nacionalnog identiteta (Garsoïan, 1997). Preobraćenje kralja **Tiridata III.**, tradicionalno datirano u **301. godinu**, uslijedilo je nakon njegovog čudesnog ozdravljenja, za koje je, prema predaji, bila zaslužna intervencija njegove sestre **Khosrovidukht**. Ovaj čin, nametnut dekretom, često je uključivao nasilno uništavanje poganskih hramova, stvarajući neraskidivu vezu između prijestolja,

oltara i nacionalnog identiteta.

„Konstantinovska prekretnica“: pragmatizam i imperijalna Crkva

Preobraćenje cara **Konstantina Velikog** i danas je predmet rasprava. **Milanskim ediktom (313.)** proglasio je vjersku toleranciju, a ne kršćanstvo kao državnu religiju, dok je godinama zadržavao i poganske simbole (Barnes, 1981). Njegova uloga patrona Crkve – financiranje bazilika i sazivanje **Prvog ekumenskog sabora u Niceji (325.)** – transformirala je kršćanstvo. U tom procesu ključnu ulogu imala je njegova majka, **sveta Helena**, čije je hodočašće u Svetu Zemlju i financiranje izgradnje crkava ojačalo carski legitimitet kroz kršćanstvo (Drijvers, 1992).

Međutim, ova simbioza dovela je do instrumentalizacije vjere i pojave **cezaropapizma** – podređivanja Crkve svjetovnoj vlasti – što je postalo trajni izazov. Dok neki povjesničari kritiziraju ovu promjenu (npr. MacMullen, 1984), drugi, poput Leitharta (2010), nude pozitivniju reviziju, tvrdeći da je Konstantinova vladavina donijela stabilnost i teološku koherentnost.

Sintetička i komparativna analiza

Analizirani slučajevi pokazuju kako su specifične vještine i položaji preobraćenika postali ključni resursi za kršćanstvo. Pavao je donio teološku erudiciju, Augustin filozofsku sofisticiranost, a vladari politički autoritet. Komparativna tablica sažima ključne aspekte ovih modela.

Tablica 1. Komparativna analiza utjecaja ključnih preobraćenika

Ličnost	Tip Utjecaja	Tip konverzije i legitimizacije	Ključni Doprinos	Kritičke Kontroverze / Negativne Posljedice	Uloga Žena
Sveti Pavao	Teološko-misionarski	Nagla; legitimizacija kroz mistično iskustvo (vizija).	Univerzalizacija kršćanstva; temeljne teološke doktrine.	Tumačenja koja su vodila antisemitizmu; sukobi unutar rane Crkve.	Neizravna.
Sveti Augustin	Intelektualno-doktrinarni	Postupna; legitimizacija kroz intelektualnu potragu.	Sistematizacija zapadne teologije; teologija povijesti.	Kontroverza na doktrina o predestinaciji; strog seksualni moral.	Ključna (Sveta Monika).
Kralj Tiridat III.	Političko-nacionalni	Nagla; legitimizacija kroz čudo i političku strategiju.	Uspostava prve kršćanske države; model etno-religijskog identiteta.	Nasilna preobraćenja; uništavanje poganskih hramova.	Presudna (Khosrovidukht).
Car Konstantin	Političko-imperijalni	Postupna; legitimizacija kroz vojnu pobjedu i viziju.	Legalizacija i favoriziranje kršćanstva; ekumenski sabori.	Instrumentalizacija vjere; cezaropapizam; progon neistomišljenika.	Značajna (Sveta Helena).

Model „preobraćenja odozgo“ nije jedinstven za kršćanstvo; sličan obrazac vidljiv je i u preobraćenju indijskog cara **Ašoke** na budizam u 3. st. pr. Kr. Bez Pavlove teološke artikulacije, kršćanstvo je moglo ostati unutar židovskih okvira. Bez Augustinove intelektualne snage ne bi imalo filozofski temelj za dijalog s klasičnom antikom. Bez preobraćenja vladara teško bi postiglo status dominantne institucionalne sile, ali je time platilo cijenu političke instrumentalizacije.

Zaključak

Preobraćenja svetog Pavla, svetog Augustina, kralja Tiridata III. i cara Konstantina Velikog predstavljaju epohalne događaje koji su usmjerili i preoblikovali kršćanstvo. Pavao je dao teološku širinu, Augustin intelektualnu dubinu, a vladari institucionalni okvir. Nasljeđe ovih različitih modela – univerzalističkog, introspektivnog, etno-nacionalnog i imperijalnog – i danas je vidljivo u napetostima unutar globalnog kršćanstva. Fenomen osobne transformacije s golemim društvenim posljedicama ostaje trajno aktualan. Pitanja odnosa vjere i politike, uloga karizmatičnih pojedinaca te napetost između univerzalnih religijskih poruka i nacionalnih identiteta, koja su

oblikovala sudbinu kršćanstva u antici, nastavljaju odjekivati i u suvremenim raspravama o mjestu religije u javnoj sferi. Povijest Crkve je, stoga, neizbrisivo obilježena pečatom njezinih najutjecajnijih preobraćenika, potvrđujući da najdublje povijesne promjene često započinju u tišini jednog preobraćenog srca.

Zahvale

Autor izražava zahvalnost na pomoći i sugestijama AI jezičnih modela koji su doprinijeli kvaliteti ovog rada. Posebna zahvala modelu Gemini Pro na najvećem doprinosu u strukturiranju i analizi; modelima Grok i Claude na pomoći u početnoj fazi istraživanja; modelima DeepSeek i ChatGPT na dodatnim pojašnjenjima te modelu Perplexity Pro na korisnim idejama u završnoj fazi rada.

Literatura

Primarni izvori

Augustin, A. (2010). *Ispovijesti* (S. Hosu, Prev.). Kršćanska sadašnjost. (Izvorno djelo objavljeno o. 400.).

Augustin, A. (2012). *O državi Božjoj* (T. Ladan, Prev.). Kršćanska sadašnjost. (Izvorno djelo objavljeno o. 426.).

Eusebius of Caesarea. (1985). *The History of the Church from Christ to Constantine* (G. A. Williamson, Prev.). Penguin Classics. (Izvorno djelo objavljeno o. 324.).

Jeruzalemska Biblija. (2009). Kršćanska sadašnjost.

Sekundarna literatura

Barnes, T. D. (1981). *Constantine and Eusebius*. Harvard University Press.

Brown, P. (2000). *Augustine of Hippo: A Biography*. University of California Press.

Drijvers, J. W. (1992). *Helena Augusta: The Mother of Constantine the Great and the Legend of Her Finding of the True Cross*. Brill.

Dunn, J. D. G. (1998). *The Theology of Paul the Apostle*. Eerdmans.

Garsoïan, N. G. (1997). The Aršakuni Dynasty. U R. G. Hovannisian (Ur.), *The Armenian People from Ancient to Modern Times, Volume I: The Dynastic Periods: From Antiquity to the Fourteenth Century* (str. 63–94). St. Martin's Press.

James, W. (2002). *The Varieties of Religious Experience: A Study in Human Nature*. Routledge. (Izvorno djelo objavljeno 1902.).

Leithart, P. J. (2010). *Defending Constantine: The Twilight of an Empire and the Dawn of Christendom*. IVP Academic.

MacMullen, R. (1984). *Christianizing the Roman Empire: A.D. 100-400*. Yale University Press.

Pavao, sv. (n.d.). U *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Preuzeto 22. rujna 2025. s <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=47116>

Rambo, L. R. (1993). *Understanding Religious Conversion*. Yale University Press.

Sanders, E. P. (1977). *Paul and Palestinian Judaism: A Comparison of Patterns of Religion*. Fortress Press.

Stark, R. (1996). *The Rise of Christianity: A Sociologist Reconsiders History*. Princeton University Press.

Wright, N. T. (2018). *Paul: A Biography*. HarperOne.

Dodatak: Vremenska crta ključnih preobraćenja

o. 33. – 36. n. e.: Preobraćenje svetog Pavla na putu za Damask.

o. 301. / 314. n. e.: Preobraćenje armenskog kralja Tiridata III. i proglašenje kršćanstva državnom religijom Armenije.

312. n. e.: Preobraćenje cara Konstantina Velikog nakon pobjede kod Milvijskog mosta.

386. n. e.: Preobraćenje svetog Augustina u Milanu.

o. 496. n. e.: Preobraćenje franačkog kralja Klodviga I., ključno za pokršćavanje Zapadne Europe.

988. n. e.: Preobraćenje kneza Vladimira Velikog, što dovodi do pokršćavanja Kijevske Rusi.